

A Comparative Analysis of the Representation of Nature and Related Symbolism in the Poetry of Farrokhi Sistani and Du Fu

Xin yi Teng¹, Najmeh Dorri^{*2}, Gholamhossein Gholamhosseinzadeh³ & Farhad Javanbakht⁴

1. PhD Student in Persian Language and Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
2. Professor, Department of Persian Language and Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran E-mail: n.dorri@modares.ac.ir
3. Professor, Department of Persian Language and Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran . E-mail: gholamho@modares.ac.ir
4. Assistant Professor, Department of Chinese and oriental Language and Literature, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Received date: 26.05.2025

Accepted date: 20.08.2025

Abstract

Poetry, due to its linguistic conciseness, symbolic imagery, and imaginative elements, serves as a rich medium for the comparative study of aesthetic and cultural systems. In many poetic traditions, particularly within classical literature, nature plays a prominent role as both an aesthetic and symbolic element. Therefore, a comparative examination of how nature is depicted in different poetic traditions can shed light on their underlying cultural and aesthetic values. This study explores the representation of natural elements in the works of two distinguished poets from contrasting literary and cultural backgrounds: Farrokhi Sistani of Iran and Du Fu of China. These poets were selected based on their prominent positions in classical literature and their extensive use of natural imagery. Despite differences in

*Corresponding Author's E-mail: n.dorri@modares.ac.ir

historical, social, and cultural contexts, both poets make abundant use of nature—especially motifs such as the sun, moon, and flowers—which stand out in frequency and lend themselves well to rhetorical and aesthetic analysis. Du Fu draws upon nature to express sorrow, transience, and personal-social experiences, while Farrokhi uses it to construct a majestic image of royal order and to enrich the themes of panegyric poetry. Through close reading and comparative analysis, this article aims to demonstrate how nature imagery serves as a reflection of cultural perspectives, worldviews, and emotional structures within two distinct poetic traditions.

Keywords: Farrokhi Sistani; Du Fu; Nature; Symbolism; Persian Literature; Chinese Literature

Introduction

This article presents a comprehensive comparative study of the representation of nature and its related symbolism in the poetry of Farrokhi Sistani (c. 1000–1038 CE), a prominent figure of Persian classical poetry, and Du Fu (712–770 CE), one of the greatest poets of China’s Tang dynasty. Both poets occupy a central position in what are often regarded as the “golden ages” of their respective literatures: the Khorasani style of Persian poetry under the Ghaznavids and the High Tang period in Chinese poetry. Despite differences in geography, history, and language, both poets employ nature as a vital element of poetic expression, though the functions, tones, and symbolic associations of natural imagery in their works differ substantially. Nature in classical poetry is rarely a passive background. It is an active participant in the construction of emotional depth, philosophical reflection, and socio-political discourse. This study, through close textual reading and comparative literary analysis, examines the ways in which Farrokhi and Du Fu engage with the natural world, while simultaneously highlighting their shared strategies and the cultural distinctions between them. This extended abstract summarizes the research background, methodology, main findings, and scholarly contributions of the study, offering insights into the aesthetic and symbolic

dimensions of nature in two distinct literary traditions.

Research Background and Objectives

Although Iran and China share a long history of cultural interaction, direct comparative research on their classical poetry remains relatively underexplored. Prior studies have often focused on mystical themes, philosophical symbolism, or specific motifs, but few have conducted a systematic examination of natural imagery as a vehicle for meaning in both traditions. This research fills this underexplored area by raising two central questions:

1. How do Farrokhi and Du Fu use natural elements in their poetry, and in what ways do their uses converge or diverge?
2. How do cultural, historical, and philosophical frameworks shape the symbolic and aesthetic functions of these natural elements?

By answering these questions, the study not only contributes to the field of comparative literature but also deepens our understanding of how environment, cultural values, and historical experience shape poetic imagination. It also aims to establish a foundation for future research, offering a framework that can be applied to other cross-cultural literary comparisons beyond Persian and Chinese traditions.

Methodology

This study, by combining close textual reading with comparative analysis, approach to produce a multi-layered analysis.

1. Close Reading: Detailed textual analysis was applied to a representative selection of poems by both poets, identifying recurring motifs such as celestial bodies, weather phenomena, geographical landscapes, and botanical imagery.
2. Comparative Analysis: The study situates these findings within their broader cultural and historical contexts, considering factors such as geography, courtly culture, philosophical traditions, and socio-political events. This approach allows for an exploration of how similar natural motifs—such as the moon, rivers, or flowers—are interpreted through different cultural lenses. This dual perspective

ensures that the analysis remains both textually grounded and culturally informed, offering a nuanced understanding of the cultural and literary dynamics at play.

Findings

1. Celestial Elements: Sun, Moon, and Stars

Celestial imagery is abundant in the works of both poets, but the connotations diverge sharply.

- Du Fu: The sun and moon often symbolize transience, longing, and existential reflection. The moon, in particular, is a recurring motif of homesickness and solitude, as seen in poems where its light triggers meditations on distance and loss. Celestial bodies become philosophical symbols, linking human emotions with the cyclical, transient nature of the cosmos.

- Farrokhi: In contrast, celestial elements are often celebratory. The sun symbolizes royal glory and divine legitimacy, while the moon frequently appears in descriptions of beauty—of the beloved or the patron—within panegyric frameworks. Farrokhi also employs astrological symbolism, referencing planets and constellations to construct elaborate images that reinforce the cosmic order underpinning royal authority.

2. Atmospheric Phenomena: Rain, Snow, and Wind

Atmospheric imagery provides one of the clearest distinctions between the two poets.

- Du Fu: Elements such as rain, snow, and wind often serve as extensions of the poet's emotional and philosophical landscapes. Heavy snow evokes chaos and suffering during war; rain signifies uncertainty and the instability of life; wind conveys a sense of restlessness or longing. These elements do not merely describe external conditions but mirror internal states of anxiety, displacement, and existential questioning.

- Farrokhi: In sharp contrast, atmospheric elements in Farrokhi's poetry are life-affirming and celebratory. Rain is associated with abundance and the renewal of life, symbolizing the benevolence of the ruler and the prosperity of the realm.

The wind frequently appears as a messenger of spring, carrying fragrances that heighten scenes of joy, beauty, and courtly splendor. His imagery constructs a harmonious relationship between nature and human achievement, reflecting the stability and optimism of the Ghaznavid court.

3. Geographical Features: Mountain, River, and Sea

Geographical imagery highlights cultural and philosophical contrasts.

- Du Fu: Mountains often serve as spaces of spiritual retreat and philosophical contemplation, representing purity and moral integrity, while rivers symbolize the inexorable flow of time and the instability of human existence. Through these landscapes, Du Fu contemplates impermanence and the tension between the natural order and human turmoil.

- Farrokhi: Geographic imagery, particularly references to the sea, is used to underscore royal generosity and cosmic order. The sea becomes a metaphor for boundless magnanimity, while rivers suggest prosperity and abundance. Unlike Du Fu's introspective use of nature, Farrokhi's geographic imagery is primarily instrumental, amplifying themes of power, stability, and grandeur.

4. Plant Imagery: Tree, Flower, and Garden

Plant imagery offers another layer of contrast between the two poets.

- Du Fu: Trees, grasses, and flowers often carry emotional and existential weight. Blossoms may evoke sorrow over the passage of time or grief over war and loss. Autumnal scenes of fading vegetation mirror decline, exile, or mortality. Nature in Du Fu's work is a space for reflection, where beauty coexists with melancholy and impermanence.

- Farrokhi: In contrast, floral and botanical imagery in Farrokhi's poetry is vibrant, dynamic, and celebratory. Gardens become stages for music, festivity, and courtly pleasure. Flowers symbolize joy, beauty, and abundance, often woven into metaphors of the beloved or the magnificence of royal life. His depictions of nature are energetic and theatrical, reflecting the celebratory tone of panegyric and courtly poetry.

Cultural and Aesthetic Dimensions

The divergence in the poets' representations of nature stems from several interrelated factors:

1. Geographical Context

The arid landscapes of eastern Iran contrast with the lush, riverine environments of Tang China. This ecological difference informs the imagery of each poet: Farrokhi focuses on grandeur and harmony, while Du Fu integrates motifs of flux, transience, and uncertainty.

2. Philosophical Foundations

Tang poetry reflects the influence of Confucian, Daoist, and Buddhist thought, emphasizing harmony, impermanence, and moral reflection. Du Fu's poetry embodies these philosophical currents, using nature as a lens for ethical and existential inquiry. Farrokhi, operating in a courtly environment, aligns natural imagery with the ideals of hierarchy, cosmic order, and divine kingship.

3. Historical and Social Context

Du Fu's lifetime, marked by war, famine, and displacement, infuses his natural imagery with tones of sorrow and instability. Farrokhi, by contrast, flourished in a relatively stable and prosperous courtly setting, where nature functioned as a symbol of order, prosperity, and aesthetic refinement.

4. Aesthetic Traditions

Persian poetry of the Khorasani style favors rich imagery, hyperbole, and ornate praise, while Tang poetry values restraint, balance, and nuanced emotional depth. These aesthetic frameworks shape how natural elements are described, symbolized, and emotionally charged in their respective literary contexts.

Scholarly Contributions

This study fills a significant gap in comparative literary scholarship by providing a

comprehensive and textually grounded analysis of natural imagery in the works of Farrokhi and Du Fu. By systematically examining recurring motifs and their symbolic functions within their historical, cultural, and aesthetic contexts, it demonstrates how **geographical environment, philosophical traditions, and socio-political realities** uniquely shaped the poetic imagination of each poet. This nuanced approach not only enriches our understanding of Persian and Chinese classical literatures individually but also advances the field of comparative poetics by illustrating how cross-cultural dialogue can reveal **both shared human concerns and culturally specific modes of expression**. Moreover, this study offers a methodological model for future research in comparative literature, emphasizing the importance of integrating close textual reading with comparative analysis to achieve a deeper, more precise, and contextually richer understanding of literary works.

Conclusion

Nature in the poetry of Farrokhi Sistani and Du Fu is never neutral. It is a dynamic medium for articulating cultural values, personal emotions, and philosophical insights. In Farrokhi's verse, nature is celebratory, closely tied to royal grandeur, prosperity, and aesthetic harmony. In Du Fu's work, by contrast, nature becomes a space for reflection, bearing the weight of transience, displacement, and existential inquiry. This study demonstrates that the poetic imagination of nature is profoundly contextual, shaped by geography, history, philosophical thought, and aesthetic norms. By analyzing these two poets in dialogue, this research not only enhances our understanding of Persian and Chinese literary traditions but also contributes to broader conversations in comparative literature about the interplay of nature, culture, and human expression. Through this close and comprehensive examination, the article affirms that cross-cultural literary inquiry deepens our appreciation of poetry's ability to reflect, transform, and elevate the shared human experience across time and place.

References

- Chou, E. (1995). *Reconsidering Tu Fu: Literary Greatness and Cultural Context*. Cambridge University.
- Egan, R. M. (1990). *The problem of beauty: Aesthetic thought and pursuits in Northern Song Dynasty China*. Harvard University Asia Center.
- Elvin, M. (2004). *The retreat of the elephants: An environmental history of China*. Yale University.
- Hsu, C. -y. (2012). *China: A new cultural history*. Columbia University.
- Meisami, H. S. (1987). *Medieval Persian court poetry*. Princeton University.
- Owen, S. (2016). *The poetry of Du Fu (Vols. 1-6)*. De Gruyter.

تحلیل تطبیقی بازنمایی طبیعت و نمادپردازی‌های مرتبط در شعر فرخی سیستانی و دو فو

شین بی تینگ^۱، نجمه دری^{۲*}، غلامحسین غلامحسین زاده^۳، فرهاد جوانبخت^۴

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۴. استادیار گروه زبان و ادبیات چینی و شرق دور، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۹

تاریخ ارسال: ۱۴۰۴/۰۵/۰۴

چکیده

شعر، به دلیل ایجاز زبانی و قابلیت‌های بازنمایی تصاویر با نمادپردازی و بهره‌مندی از عناصر خیال، بستر مناسبی برای تحلیل تطبیقی نظام‌های زیباشناختی و فرهنگی است. از آنجا که در بسیاری از سنت‌های شعری، به‌ویژه در حوزه‌های کلاسیک، طبیعت به‌عنوان عنصری زیباشناختی و نمادین نقش برجسته‌ای دارد، مطالعه تطبیقی تصویرپردازی طبیعت در سنت‌های شعری مختلف می‌تواند به شناخت مؤلفه‌های فرهنگی و زیباشناختی آن‌ها یاری رساند. پژوهش حاضر به بررسی نحوه بازنمایی عناصر طبیعی در اشعار دو شاعر شاخص از دو نظام ادبی و فرهنگی متفاوت—فرخی سیستانی از ایران و دو فو از چین—می‌پردازد. انتخاب این دو شاعر به دلیل جایگاه ممتاز آن‌ها در ادبیات کلاسیک و همچنین حضور پررنگ عناصر طبیعت در شعر ایشان صورت گرفته است. با وجود تفاوت‌ها در زمینه‌های تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و... هر دو شاعر از عناصر طبیعی بسیار بهره برده‌اند که برخی از آنها چون «خورشید»، «ماه» و

«گل» و مانند آن از نظر بسامد شاخص تر است و می‌تواند برای این پژوهش تطبیقی از زاویه بلاغت ادبی و عناصر زیبایی‌شناسی در شعر مورد مطالعه قرار گیرد. دو فو از طبیعت به‌عنوان ابزاری برای بازتاب اندوه، ناپایداری و تجربه‌های فردی-اجتماعی بهره می‌گیرد؛ در حالی که فرخی طبیعت را در خدمت ساخت تصویری باشکوه از نظام سلطنتی و به‌عنوان ابزاری برای پررنگ کردن مضمون مدح به کار می‌برد. این مقاله تلاش دارد با تکیه بر خوانش دقیق و تحلیل تطبیقی، نشان دهد که بازنمایی طبیعت چگونه می‌تواند بازتابی از نگرش فرهنگی، جهان‌بینی و ساختار عاطفی در دو سنت شعری متمایز باشد.

واژگان کلیدی: فرخی سیستانی؛ دو فو؛ طبیعت؛ نمادپردازی؛ ادبیات فارسی؛ ادبیات چینی

۱. مقدمه

در ادبیات کلاسیک، طبیعت همواره یکی از منابع اصلی الهام شاعرانه و ابزاری مؤثر برای بیان احساسات، مفاهیم اخلاقی و نگرش‌های هستی‌شناختی بوده‌است. شاعران در فرهنگ‌های گوناگون، طبیعت را به‌عنوان پدیده‌ای بیرونی و آینه‌ای از درون انسان، ساختار اجتماعی و باورهای فرهنگی به کار گرفته‌اند. در این میان، شعر کلاسیک ایران و چین هر دو سرشار از عناصر طبیعی‌اند که با بارهای نمادین مختلف به کار رفته‌اند؛ اما از حیث کارکرد، ساختار بلاغی و نقش فرهنگی تفاوت‌های چشمگیری با یکدیگر دارند. به زعم نگارندگان برای بررسی این مضمون شعر کلاسیک مناسب‌ترین بستر مطالعاتی است و انتخاب شاعران مورد نظر در این پژوهش از دو دوره زمانی مشابه است که در تاریخ ادبیات هردو کشور به عصر طلایی شعر و ادبیات شهرت دارد. در این بازه زمانی رسالت شعر و ادبیات تفریح و تفنن نبوده و ارزش واقعی آن در خدمت به اخلاق یا کمک به تعلیم و تربیت و بازنمایی شکوه و جلال و اظهار فضل شاعر یا ممدوح متبلور می‌شد و بازنمایی طبیعت در شعر نیز دستمایه‌ای برای حصول همین غایات شمرده می‌شد.

مقاله حاضر به بررسی بازنمایی طبیعت و نمادپردازی‌های مرتبط در شعر دو شاعر برجسته از دو سنت فرهنگی متمایز می‌پردازد: فرخی سیستانی (حدود ۱۰۰۰-۱۰۳۸ م) از ایران و دو فو (۷۱۲-۷۷۰ م) از چین. انتخاب این دو شاعر به دلیل جایگاه ممتاز آن‌ها در ادبیات کلاسیک و

کاربرد گسترده عناصر طبیعی در آثارشان انجام شده است. «دو فو، یکی از بزرگ‌ترین شاعران تاریخ ادبیات چین، به "شاعر تاریخ" شهرت دارد. وی در دوران سلسله تانگ (۶۱۸-۹۰۷م) می‌زیست و آثارش آینه تحولات اجتماعی، جنگ، رنج فردی و ناپایداری جهان بیرونی است.» (چو، ۱۹۹۵: ۷) در سبک واقع‌گرایانه خود، طبیعت را به‌عنوان عنصری زیبایی‌شناختی و همچون ابزاری برای بازتاب اندیشه‌های اخلاقی و تجربه زیسته به کار می‌برد. جایگاه او در سنت ادبی چین با جایگاه حافظ یا فردوسی در ایران مقایسه‌پذیر است. تحلیل تطبیقی اشعار فرخی سیستانی و دو فو امکان درک ژرف‌تری از فرایند معناسازی فرهنگی از رهگذر طبیعت در دو سنت ادبی متمایز را فراهم می‌سازد. هدف این مقاله، تحلیل تطبیقی شیوه استفاده از عناصر طبیعت و نمادپردازی‌های مرتبط در شعر فرخی و دو فو است. این پژوهش می‌کوشد نشان دهد که طبیعت در دو نظام زیبایی‌شناختی چگونه به‌عنوان ابزاری برای بیان احساس، بازنمایی جهان و تثبیت نظم فکری و اجتماعی به کار می‌رود. برای دستیابی به این هدف، دو رویکرد مکمل به کار گرفته شده است: نخست، خوانش دقیق متن که برای تحلیل بلاغت و بار نمادین عناصر طبیعی در اشعار دو شاعر استفاده شده است؛ و دوم، تحلیل تطبیقی ساختارهای معنایی انجام گرفته است تا تفاوت‌های بافتی در دو سنت شعری بررسی گردد. این ترکیب روش‌شناختی، امکان بررسی چندلایه‌ای از معنا، فرم و فرهنگ را در دو سنت شعری فراهم می‌سازد. در این راستا، مقاله به دو پرسش اصلی زیر پاسخ خواهد داد:

۱. فرخی سیستانی و دو فو چگونه از عناصر طبیعت در شعر خود بهره می‌گیرند و این کاربرد چه تفاوت‌هایی دارد؟
۲. نمادپردازی‌های مربوط به طبیعت در شعر این دو شاعر چگونه است و چگونه می‌توان آن‌ها را تحلیل کرد؟

۱-۱ پیشینه تحقیق

مطالعات تطبیقی میان ادبیات فارسی و ادبیات کلاسیک چینی، به‌رغم پیشینه تاریخی طولانی روابط فرهنگی میان دو تمدن، هنوز در مراحل آغازین خود قرار دارند. در سال‌های اخیر، با

گسترش مطالعات بینافرهنگی و علاقه فزاینده به مقایسه سنت‌های شرقی، پژوهش‌هایی در حوزه ادبیات تطبیقی میان ایران و چین پدید آمده‌اند؛ اما این مطالعات غالباً محدود به موضوع شعر، مضامین نثر و بن‌مایه‌های داستانی یا معانی عرفانی بوده‌است و کمتر به مقایسه عناصر بلاغی، زیباشناختی و نمادین پرداخته‌اند.

از جمله مطالعات صورت گرفته در این زمینه، می‌توان به مقاله محبتی (۱۳۹۷) با عنوان «طبیعت انسانی از دیدگاه کنفوسیوس و سعدی»/ اشاره کرد که به تطبیق اندیشه اخلاقی در متون کلاسیک فارسی و چینی پرداخته‌است. دری و همکاران (۱۴۰۰) نیز در مقاله «تحلیل و مقایسه اشعار رودکی سمرقندی و لی بای» به بررسی تطبیقی سبک و مضامین شعری دو شاعر پرداخته‌اند.

در زمینه مطالعات تطبیقی درباره دو فو، می‌توان به پژوهش گه (۲۰۲۰م) اشاره کرد که در مقاله «مطالعه تطبیقی اشعار اجتماعی - انتقادی دو فو و هاینه» با تکیه بر تحلیل متنی، شباهت‌ها و تفاوت‌های این دو شاعر را در به‌کارگیری زبان انتقادی بررسی کرده‌است. پنگ (۲۰۲۳م) نیز در مقاله «بررسی تطبیقی شیوه رمانتیک در اشعار دو فو و شوچنکو» به تحلیل تخیل، استعاره، تشبیه و دیگر عناصر رمانتیسم در اشعار این دو شاعر پرداخته‌است.

در ارتباط با فرخی سیستانی، بیشتر پژوهش‌ها در حوزه تطبیق با شاعران عربی یا شاعران ایرانی هم‌دوره صورت گرفته‌است. به عنوان نمونه، حسین‌پور فلاح (۱۳۹۵) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی مضامین وصفی در اشعار فرخی سیستانی و متنبی»، با تمرکز بر وصف طبیعت، نبرد و معشوق، به تفاوت‌های بلاغی میان دو شاعر پرداخته‌است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که فرخی نسبت به متنبی بهره بیشتری از عناصر طبیعی در شعر خود برده‌است. همچنین البرز و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و مقایسه مفهوم شادی در شاهنامه فردوسی و اشعار فرخی سیستانی» به تحلیل مفهوم شادی در دو بستر ادبی متفاوت پرداخته‌اند. هرچند این مطالعه بیشتر در حوزه مضامین فرهنگی قرار می‌گیرد؛ اما تفاوت کاربردی مفهوم شادی در شاهنامه و شعر فرخی را نشان می‌دهد.

مفهوم طبیعت در شعر، اگرچه در هریک از این دو سنت به شکل مستقل بررسی شده؛ اما

مقایسه نمادین این عناصر، به‌ویژه از منظر زیبایی‌شناسی تطبیقی، کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده است. بنابراین، پژوهش حاضر در تلاش است تا با تمرکز بر شعر فرخی سیستانی و دو فو و تحلیل عناصر طبیعی در اشعار آنان، گامی نو در مطالعات تطبیقی ادبیات فارسی و چینی بردارد. این مطالعه با تمرکز بر تصویرهای طبیعی و کارکرد نمادین آن‌ها، به کشف شباهت‌ها و تفاوت‌های ساختاری، فرهنگی و عاطفی میان این دو شاعر بزرگ شرق می‌پردازد و درصدد است خلأ مطالعات پیشین در این زمینه را تا حدی پر کند.

۲. بحث و بررسی

در ادبیات کلاسیک، طبیعت مفهومی گسترده و چندلایه است که دامنه آن از آسمان و زمین گرفته تا پدیده‌های جوی، مناظر طبیعی، گیاهان، جانوران و حتی عناصر کیهانی را دربرمی‌گیرد. در اشعار فارسی و چینی، این گستردگی مفهومی با کاربردهای متنوع بلاغی و نمادین همراه است. با این حال، به دلیل محدودیت حجم مقاله و به منظور تمرکز تحلیلی دقیق‌تر، در این پژوهش تنها برخی از مهم‌ترین عناصر طبیعت که به‌طور مکرر در اشعار هر دو شاعر به کار رفته‌اند، تمرکز شده است. در این راستا، عناصر منتخب شامل موارد زیر هستند:

- عناصر آسمانی: مانند خورشید، ماه، ستارگان؛
- پدیده‌های جوی: همچون برف، باران، باد؛
- جغرافیای طبیعی: مانند کوه، دریا، رود؛
- عناصر گیاهی: نظیر درختان، گل‌ها، چمن.

هر یک از این عناصر، بسته به سنت فرهنگی و نگرش زیباشناختی شاعر، بار نمادین متفاوتی دارد. در ادامه، با استناد به اشعار فرخی سیستانی و دو فو، به تحلیل تطبیقی این عناصر و نقش آن‌ها در شکل‌گیری تصویر شاعرانه، انتقال عاطفه و القای معنا می‌پردازیم.

۲-۱ عناصر آسمانی

در سنت‌های ادبی ایران و چین، عناصر آسمانی مانند خورشید، ماه و ستارگان جایگاه برجسته‌ای

دارند. این عناصر از زیباترین جلوه‌های طبیعت‌اند و کارکردهای نمادین متنوعی در متون کلاسیک ایفا می‌کنند. در شعر فارسی، به‌ویژه نزد فرخی سیستانی، خورشید و ماه اغلب برای تشبیه پادشاه، معشوق، یا مفاهیم شکوه و فرّ به کار می‌روند؛ در حالی که در شعر دو فو، ماه و خورشید بیشتر بیانگر گذشت زمان، دلتنگی، جدایی و بی‌ثباتی دنیا هستند.

در باور بسیاری از ملت‌ها، اگر خورشید خود خدا نیست، مظهر الوهیت است. (شوالیه و گبران، ۱۳۷۸: ۱۱۷) فرخی غالباً از خورشید به‌عنوان نماد شکوه سلطنتی استفاده می‌کند. در قصاید مدحی او، چهره یا فرّ شاه با خورشید مقایسه می‌شود. این عنصر آسمانی نماینده نظم کیهانی و حقانیت قدرت زمینی است:

چه جایگاه شگفتست و کیست از امرا سزای ملک جز آن آفتاب فخر تبار
(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۱۰۵)

گاه چون اشکال اقلیدس سر اندر سر کشد گاه چون خورشید رخشنده ضیا گستر شود
(همان، ۴۹)

در مقابل، خورشید در شعر دو فو عمدتاً بار فلسفی یا حسرت‌بار دارد؛ مثلاً در شعر «برفراز بلندی‌ها» او می‌سراید:

日暮乡关何处是？ 烟波江上使人愁。
در هنگام غروب، وطنم کجاست؟ مه و موج بر رود، دلم را پر از اندوه می‌کند.
(دو فو، ۲۰۱۱: ۷۷)

«غروب» نه‌تنها پس‌زمینه‌ای زمانی است؛ بلکه نمادی از غروب عمر انسان نیز به شمار می‌آید. غروب خورشید، احساس دلتنگی نسبت به زادگان و تأملی اندوه‌بار درباره سرنوشت انسان را در ذهن شاعر زنده می‌کند.

در کنار خورشید که در هر دو سنت شعری نقش مهمی ایفا می‌کند، ماه نیز عنصری پرتکرار و چندوجهی است که شاعران برای بیان احساسات، مفاهیم نمادین و توصیف‌های شاعرانه از آن بهره می‌گیرند. کاربرد ماه در شعر فرخی و دو فو تفاوت‌های معنایی قابل توجهی دارد. ماه در اشعار دو فو کاربردی پررنگ‌تر دارد، اغلب به‌عنوان آئینه‌ای از اندوه، تنهایی و دلتنگی

ظاهر می‌شود، وی در «شب مهتاب و یاد برادر» می‌سراید:

露 从 今 夜 白 ، 月 是 故 乡 明 。
از امشب، شب‌نم‌ها سفید می‌شوند، اما ماه همچنان در زادگاهم روشن‌تر است.
(همان، ۹۲)

اینجا ماه نماد زیبایی و نشانه غربت، فقدان، و قطع ارتباط است؛ نوری که یادآور خانهای دور و خانواده‌ای ناپیداست.

در شعر فرخی، ماه بیشتر برای توصیف جمال معشوق یا فرّ شاهانه به کار می‌رود؛ مثلاً:
هر که را زینگونه باشد ماهرویی مشکموی نیست معذور، ار بیاساید زمانی از طرب
(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۵)

این تنم از هجر تو چون برگ بید اندر خزان این دلم در عشق تو چون توزی اندر ماهتاب^۱
(همان، ۷)

در اشعار فرخی سیستانی، کاربرد مستقیم واژه «ستاره» یا «اختر» در مقایسه با خورشید و ماه کمتر به چشم می‌خورد؛ اما شاعر با بهره‌گیری از نام اجرام آسمانی چون مشتری، زهره، عطارد و... نظامی نمادین از کیهان برای مدح شاع می‌سازد؛ برای مثال:

ای خسروی که تخت ترا چرخ همبرست تو با بلند چشمه خورشید همبری
با خاطر عطاردی و با جمال ماه با فر آفتابی و با سعد مشتری
(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۳۸۵)

در اینجا، شاعر با بهره‌گیری از نام‌ها و ویژگی‌های اجرام آسمانی، تصویر اغراق‌آمیزی از پادشاهی آرمانی ترسیم می‌کند که با قدرت‌های آسمانی هم‌سطح یا حتی برتر از آنهاست. در سنت نجومی، عطارد نماد عقل، ذکاوت، منطق و علم است. «خاطر عطاردی» یعنی پادشاه

۱. توزی منسوب به توز و بافته‌ای که از جنس کتان در آنجا می‌بافته‌اند و می‌پوشیده‌اند. کتان، نوعی پارچه که از کتان سازند بدین معنی که ساقه‌های کتان را در آب می‌خیسانند و از آن رشته‌های سفید حاصل می‌کنند و آنها را بافته، پارچه‌های کتانی به‌دست می‌آورند. قدما معتقد بودند که در برابر نور مهتاب، پارچه کتان پاره می‌شود. (لغت‌نامه دهخدا)

اندیشه‌ای چون عطار دارد: خردمند، تیزهوش، سیاست‌مدار. در نجوم سنتی، مشتری نماد سعادت، بخت نیک، عدل و فرّ شاهانه است. «سعد مشتری» قدرت سیاسی و مشروعیت الهی شاه را نشان می‌دهد.

برخلاف کاربرد نجومی و سلطنت‌محور ستارگان در شعر فرخی، در شعر دو فو ستارگان اغلب در کنار شب و ماه پدیدار می‌شوند و نقش آن‌ها بیشتر در فضا سازی عاطفی، تصویر سازی هستی‌شناختی یا انتقال احساس تنهایی است؛ مانند شعر معروفش:

星垂平野阔，月涌大江流。

ستارگان بر دشت پهناور آویخته‌اند، ماه از رود بزرگ برمی‌خیزد و جریان دارد.
(دو فو، ۲۰۱۱: ۱۹۳)

در این تصویر، ستارگان به‌عنوان بخشی از پهنه شبانه، در انتقال حس عظمت طبیعت و کوچک بودن انسان در برابر آن نقش دارند.

۲-۲ پدیده‌های جوی

در کنار عناصر آسمانی همچون خورشید و ماه، پدیده‌های جوی نیز نقش مهمی در ساخت تصویرهای شاعرانه در ادبیات کلاسیک ایران و چین ایفا می‌کنند. برف، باران و باد، به‌دلیل حضور محسوس‌شان در تجربه زیسته انسان و نیز قابلیت بالای استعاره‌پذیری، از پرکاربردترین عناصر طبیعی در شعر هر دو شاعر هستند. با این حال، کارکردهای این پدیده‌ها در دو سنت ادبی تفاوت‌های قابل توجهی دارند؛ تفاوتی که برخاسته از تفاوت در نگرش به طبیعت، جهان، و جایگاه انسان در آن است.

در شعر دو فو، برف و باران اغلب حامل حال و هوای اندوه، اضطراب یا تأملی فلسفی‌اند. باران می‌تواند نشانه‌ای از ناپایداری زندگی باشد و برف نمایانگر سرمای جدایی، غربت یا گذر زمان؛ مثلاً در شعری می‌سراید:

万木云深隐，连山雨未开。

میان ابرهای انبوه، هزاران درخت نهان‌اند، کوه‌ها ز باران هنوز بی‌نشان‌اند.

(همان، ۴۲)

در این بیت، دو پدیده جوی یعنی «ابر» و «باران» به خلق فضایی ایستا، خاموش و معلق کمک می‌کنند. ابرهای انبوه نماد پوشیدگی، ابهام و انسداد هستند؛ آن‌ها افق را می‌پوشانند و چشم‌انداز آینده را مبهم می‌سازند. از سوی دیگر، بارانی که هنوز نباریده است، نشانگر توقف، تعلیق و انتظار گشایش است؛ گشایشی که به تعویق افتاده و رخ نداده است. این ترکیب، هم‌راستا با حال و هوای روانی شاعر، نمایانگر نوعی بی‌ثباتی، اضطراب و ناتوانی در مواجهه با جهان اطراف است. در این تصویر، طبیعت به جای آن که مأمن آرامش باشد، خود به آینه‌ای از بلاتکلیفی و درهم‌ریختگی بدل شده است.

战哭多新鬼，愁吟独老翁。
زاری جنگ، پر از ارواح نو شده‌ست،
پیرمردی تنها با اندوه می‌نالد.
乱云低薄暮，急雪舞回风。
ابرهای پریشان شامگاه را تیره کرده‌اند
و برف سنگین در باد چرخان می‌رقصد.

(همان، ۱۶۵)

در یکی از تصویرهای برجسته و غنی از بار عاطفی در شعر دو فو، شاعر ابتدا از مرگ و اندوه می‌گوید و سپس با بهره‌گیری از عناصر طبیعت، فضای روانی اثر را عمیق‌تر می‌سازد. در این تصویر، ابرهای آشفته و آویخته در افق تاریک غروب، نشانه بی‌نظمی، اضطراب و سنگینی فضا هستند. در ادامه، بارش سنگین برف که در همراهی با باد مخالف و گردان در حال چرخش است، نماد نوعی آشفتگی کیهانی، ناملازمات زمانه و سردی جهان پیرامون شاعر است. در این ترکیب، پدیده‌های جوی صرفاً به عنوان توصیف طبیعت و بازتابی از بحران‌های انسانی و اجتماعی عمل می‌کنند. باد و برف در کنار هم تصویری می‌سازند از جهانی بی‌قرار، بی‌رحم و سرشار از رنج که در سطحی عاطفی با فریادهای مرگ و اندوه پیری در ابتدای شعر تلفیق می‌شود. این استفاده چندلایه از طبیعت، نشان‌دهنده جهان‌بینی تلخ و تأمل‌برانگیز شاعر در دوره جنگ، بی‌ثباتی و فروپاشی است.

در مقابل، در شعر فرخی سیستانی، برف و باران معمولاً با فراوانی، زندگی، یا سخاوت طبیعت

در خدمت شاه یا معشوق همراه می‌شوند؛ نمونه‌ای مشهور از شعر او:

رای و نظر خواجه چو باران و بهارست
این هر دو چو پیوست بخندد گل گلزار
(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۱۵۸)

در این تصویر، باران نماد نعمت و رحمت الهی است که در کنار تدبیر انسانی، زمینه‌ساز آبادانی و شکوفایی سرزمین می‌شود. «خندیدن گل گلزار» نماد سرزندگی جامعه در سایه سیاست درست و همراهی طبیعت است. در بیتی دیگر نیز شاعر از ذوب شدن برف در کوه و ظهور علم‌های بهاری سخن می‌گوید:

هوا خوش گردد و بر کوه برف اندر گداز آید
علم‌های بهاری از نشیبی بر فراز آید
(همان، ۱)

در اینجا، ذوب برف نشانه پایان فصل سرما و آغاز حیات دوباره طبیعت است. برف، نماد سرما و انسداد نیست؛ بلکه پیش‌زمینه‌ای برای دگرگونی و باززایی به‌شمار می‌رود. در مجموع، در شعر فرخی، برف و باران نشانه همراهی آسمان با زمین، نماد گشایش و شکوفایی‌اند و برخلاف فضای سنگین و اضطراب‌آلود طبیعت در شعر دو فو، به‌عنوان پیام‌آوران نعمت و حیات عمل می‌کنند. در شعر دو فو، باد اغلب با احساس تنهایی، سفر، ناپایداری و یاد زادگاه همراه است. گاه باد حامل پیام است، گاه نشانه زمان، و گاه عامل تحریک غم؛ مانند:

无边落木萧萧下， 不尽长江滚滚来。
برگ‌های بی‌شمار به صدای باد می‌ریزند، رود یانگ‌تسه بی‌پایان جاری‌ست.
(دو فو، ۲۰۱۱: ۸۲)

در این تصویر، باد صدای طبیعت است که با برگ‌ریزان پاییز، غم غربت و گذر عمر را برجسته می‌سازد. در شعر فرخی سیستانی، باد اغلب در نقش رساننده رایحه، پیام‌آور بهار و نماد حرکت و طراوت ظاهر می‌شود. برخلاف تصویرهای غم‌آلود و اضطراب‌برانگیز باد در شعر دو فو، در سنت تغزلی فارسی، به‌ویژه نزد فرخی، باد حامل زندگی، بوی خوش و نشاط است. در یکی از ابیات می‌گوید:

ز هر بادی که برخیزد کنون بوی بهار آید
کنون ما را ز باد بامدادی بوی یار آید

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۴۱۴)

در اینجا، باد همزمان نشانهٔ فرا رسیدن بهار و واسطهٔ ارتباط شاعر با معشوق است؛ بادی که فضای طبیعت را دگرگون می‌سازد و احساسات شاعر را نیز تحریک می‌کند. در بیتی دیگر، شاعر می‌سراید:

این بهار خرم شادی فزای مشکبوی خاک را بزاز کرد و باد را عطار کرد
(همان، ۴۲۹)

در این تصویر خیال‌انگیز، باد نقش عطر فروش طبیعت را ایفا می‌کند که بوی خوش گل‌ها را در فضا می‌پراکند. این کاربرد نشان‌دهندهٔ تعامل هماهنگ طبیعت با شادی و طراوت انسانی است. به این ترتیب، در شعر فرخی، باد عامل بی‌قراری نیست؛ بلکه رمز باروری، حرکت و زیبایی بخشی طبیعت تلقی می‌شود و در خدمت شکوه بهار و ستایش معشوق به کار می‌رود.

۲-۳ جغرافیای طبیعی

در شعر دو فو، کوه بخشی از منظرهٔ طبیعی و آیینۀ اندیشه‌های درونی، مشاهدهٔ فلسفی جهان، و بیانگر دگرگونی ارزش‌ها در گذر از طبیعت به جامعه است. او کوه را گاه به‌عنوان مکانی رازآلود و دور از دسترس و گاه به‌عنوان فضایی که در آن آب، نور یا حقیقت دگرگون می‌شود، به کار می‌گیرد. در یکی از ابیاتش می‌سراید:

兰若山高处，烟霞嶂几重。
صومعه در بلندای کوه قرار دارد، و لایه‌لایه مه و غبار کوهستان را پوشانده‌اند.
(دو فو، ۲۰۱۱: ۱۱۳)

در این تصویر، کوه تجلی‌گاه خلوت، تقدس و دست‌نیافتنی بودن است. صومعه در مکانی دور از شهر و انسان، میان لایه‌های مه و نور غروب پنهان شده‌است. اینجا کوه نشانهٔ بلندی فیزیکی و نزدیکی به معنویت و گریز از دنیاست. شاعر کوه را به‌عنوان پوشانندهٔ حقیقت یا پنهان‌کنندهٔ فضای مقدس معرفی می‌کند.

در بیت دیگری، دو فو می‌سراید:

在山泉水清，出山泉水浊。
آب چشمه در کوه زلال است، اما وقتی از کوه بیرون می‌آید، آلوده و کدر می‌شود.

(همان، ۹۴)

این بیت نمونه‌ای بسیار دقیق از نگاه اخلاقی و فلسفی دو فو به طبیعت است. کوه در اینجا نماد پاکی آغازین، صداقت و خلوت اصیل است؛ در حالی که فضای بیرون از کوه نشانهٔ دنیا، آلودگی و فساد اجتماعی است. از دیدگاه شاعر، آنچه در دل کوه‌هاست، ناب و بی‌آلایش است؛ اما همین عناصر طبیعی در مسیر خروج از کوه، هنگام مواجهه با جهان انسانی، دچار تباهی می‌شوند. بنابراین، در شعر دو فو، کوه هم مکان معنویت و پاکی اصیل است، هم مرزی میان طبیعت اصیل و دنیای آلودهٔ بیرون. این نگاه چندلایه به کوه، از طبیعت‌گرایی صرف فراتر می‌رود و به تحلیل اخلاقی و هستی‌شناسانهٔ جهان می‌رسد.

در مقابل، در شعر فرخی سیستانی، کوه جایگاه برجسته‌ای ندارد. اشاره به کوه در آثار او بسیار محدود است. برخلاف دو فو که کوه را به فضای درون‌گرایانه و تأمل‌برانگیز بدل می‌سازد، فرخی کمتر به این عنصر می‌پردازد؛ مانند:

نباشد کوه را وقت درنگ تو در نگ تو جهان هرگز نخواهد تا تو باشی آدرنگ تو
(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۴۲۲)

سقاوت تو و کردارهای خوب تو کرد چو کوه روی میان من و نیاز حجاب
(همان، ۱۱)

اگرچه کوه در شعر فرخی نقش پررنگی ندارد؛ اما عناصر دیگر جغرافیای طبیعی، مانند رودخانه و دریا، در اشعار هر دو شاعر با بسامد بالاتری حضور دارند و واجد بارهای نمادین و عاطفی برجسته‌تری هستند.

در شعر دو فو، رودخانه یکی از عناصر محوری طبیعت است که در توصیف مناظر طبیعی به کار می‌رود و بار استعاری و احساسی مهمی را نیز حمل می‌کند. رودخانه در شعر او، فضایی برای بازتاب گذر زمان، غربت، بی‌ثباتی زندگی و تماشای خاموش جهان پیرامون است. در شعر زیر:

江 碧 鸟 逾 白 ، 山 青 花 欲 燃 。

رودخانه زمردین است و پرندگان سفیدتر از
همیشه به نظر می‌رسند؛ کوه‌ها نیگلون‌اند و گل‌ها گویی در
آستانه‌ی شعله‌ور شدن‌اند.

今 春 看 又 过 ， 何 日 是 归 年 。

این بهار را نیز دیدم که گذشت، اما بازگشتم چه زمانی فرا خواهد رسید؟
(دو فو، ۲۰۱۱: ۱۶۷)

شاعر ابتدا منظره‌ای از طبیعت زنده و پررنگ را به تصویر می‌کشد. رنگ سبز رودخانه، سپیدی پرندگان، آبی کوه و گل‌های سرخ‌گون، همگی تضادی چشمگیر و هماهنگ ایجاد می‌کنند. رودخانه در این‌جا نقش پس‌زمینه‌ای فعال دارد که سایر عناصر در مقایسه با آن معنا می‌گیرند. این فضای طبیعی در اوج جنب‌وجوش بهاری‌ست؛ اما در ادامه، لحن شعر تغییر می‌کند و حسرتی عمیق از عدم بازگشت و گذشت زمان آشکار می‌شود. شاعر از گذر دوباره بهار سخن می‌گوید، بی‌آن‌که امیدی به بازگشت داشته باشد. رودخانه که در ابتدا نماد حیات و زیبایی بود، اکنون به نشانه‌ای از بی‌قراری، فاصله و گذر بی‌امان زمان بدل می‌شود. جریان آرام و بی‌وقفه آن، با وضعیت ایستا و بلاتکلیف شاعر تقابلی می‌سازد.

دریا دارای ویژگی‌های فراوان و گاه متضادی است. گاه از آن با صفاتی چون وسیعی، بخشنده و آرام یاد می‌کنند و زمانی آن را با صفت خشونت و بی‌رحمی همراه می‌کنند. (آبادی، ۱۳۹۵: ۸) در شعر فرخی سیستانی، دریا اغلب در بافت مدحی، به‌عنوان نمادی از بخشندگی، شکوه و قدرت شاهانه ظاهر می‌شود. بر خلاف دو فو که دریا و رود را به‌مثابه بازتابی از هستی ناپایدار و اندوه شخصی تصویر می‌کند، فرخی این عناصر را در خدمت ستایش قدرت زمینی و مشروعیت سلطنت به‌کار می‌گیرد. در این بیت می‌سراید:

امید خلق غواصست و دست راد او دریا به کام خویش برگیرد گهر غواص از دریا

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۱)

در اینجا، دریا نماینده دست‌گشاده پادشاه است و غواص نمادی از مردم یا اهل فضل؛ کسانی که با امید به دریا (یعنی شاه) نزدیک می‌شوند و بهره خویش را می‌برند. این ساختار استعاری،

فراوانی بی پایان کرامت شاه را تداعی می‌کند. در بیتی دیگر نیز می‌خوانیم:

تو دلی داری چو دریا و کفی داری چو ابر / زان همی پاشی جواهر، زین همی باری ذهب
(همان، ۵)

اینجا نیز دریا استعاره‌ای از عمق دل شاه است؛ در حالی که ابر نماینده دست بخشنده اوست. ترکیب دریا و ابر در این تصویر، نمایانگر هماهنگی میان توان درونی و عمل بیرونی پادشاه در افاضه نعمت است. شاهی که هم ژرفاندیش است (دریا)، هم کریم و بارنده زر و گوهر (ابر). در مجموع، دریا در شعر فرخی نشان قدرت طبیعی و تجلی‌گاه فرّ شاهانه و سخاوت مطلق است؛ تصویری از نظم کیهانی که در وجود پادشاه متجلی می‌شود.

۲-۴ عناصر گیاهی

در شعر کلاسیک، عناصر گیاهی همچون درخت، گل، چمن، بوته و سبزه، اغلب ابزارهایی برای توصیف طبیعت زنده، یا تمثیل‌هایی برای عواطف انسانی‌اند. با آن‌که هر دو شاعر یعنی فرخی سیستانی و دو فو از این عناصر بهره گرفته‌اند؛ اما کاربرد آن‌ها نزد ایشان تفاوت‌های معنایی و زیبایی‌شناختی مهمی دارد. در ادامه، به بررسی چگونگی بازنمایی این عناصر در شعر هر یک می‌پردازیم.

در شعر دو فو، عناصر گیاهی همچون گل، چمن، درخت و سبزه، حضوری پررنگ و چندلایه دارند. این عناصر بخشی از توصیف طبیعت‌اند و نقش کلیدی در انتقال مفاهیم اندوه، دلتنگی، و تأمل بر وضعیت انسان و جامعه ایفا می‌کنند. گیاهان در شعر او اغلب به مثابه بازتابی از احساسات شاعر یا نماینده آشفته‌گی بیرونی جهان به کار می‌روند. در بیتی می‌گوید:

人生有情泪沾臆， 江水江花岂终极！

زندگی آکنده از عشق و اندوه است و / اما آیا گل‌های رودخانه و آب‌های
اشک‌هایی که بر گریبان جاری می‌شوند، / خروشان هرگز به انتها خواهند رسید؟
(دو فو، ۲۰۱۱: ۲۱۶)

در اینجا، گل‌های کنار رود با اشک شاعر درهم می‌آمیزند. طبیعت از دید شاعر بی‌پایان است؛ در حالی که زندگی انسانی با احساس و رنج محدود شده‌است. گل و رودخانه در کنار هم، نمایانگر

زیبایی ماندگار طبیعت در برابر رنج کوتاه‌مدت انسان‌اند؛ تقابلی که موجب اندوهی فلسفی می‌شود.
در بیت دیگر:

女病妻忧归意速， 秋花锦石谁复数？
گل‌های پاییزی که در میان صخره‌های
رنگارنگ شکفته‌اند، دیگر چه کسی آنها را
شمرده؟ خواهد

(همان، ۱۸۲)

در اینجا، گل‌های پاییزی و صخره‌های رنگارنگ در تضاد با نگرانی‌های خانوادگی و بیماری
همسر قرار می‌گیرند. شاعر دیگر توان یا علاقه‌ای به شمارش گل‌ها ندارد؛ یعنی زیبایی طبیعت
در برابر آشفتگی زندگی شخصی او بی‌معنا شده‌است. گل این‌جا به جای لذت، نشانه بی‌توجهی یا
فاصله عاطفی انسان از طبیعت است. در قطعه‌ای بسیار مشهور آمده‌است:

国破山河在， 城春草木深。
سرزمین ویران شده، اما کوه‌ها و رودها
در شهر رها شده، بهار آمده و گیاهان و
درختان انبوه شده‌اند. پابرجاست، همچنان
感时花溅泪， 恨别鸟惊心。
با دیدن شکوفه‌ها از غم زمانه، اشک از
و از حسرت جدایی، آواز پرندگان دلم را
چشمانم جاری می‌شود لرزان می‌کند.

(همان، ۱۹۶)

در این قطعه، شاعر با نگاهی سیاسی و ملی به طبیعت می‌نگرد. پس از ویرانی کشور؛ در
حالی که کوه و رود باقی مانده‌اند، چمن‌ها و گل‌های بهاری جای ویرانی را گرفته‌اند. گل‌ها نشانه
شادی نیست؛ بلکه عامل برانگیزاننده اشک در دل شاعرند. طبیعت در اینجا با تاریخ و خاطره
پیوند خورده‌است و چمنزارها عمق فاجعه را بیشتر آشکار می‌سازند. در مثالی دیگر، شاعر می‌گوید:

寂寞骊山道， 清秋草木黄。

راه‌های کوهستان لی^۲، در سکوتی ژرف پاییز فرارسیده و درختان و سبزه‌ها همه
غوطه‌ور، زرد شده‌اند.

(همان، ۲۲۵)

در اینجا، چمن‌های زردرنگ پاییزی و مسیر خلوت لی‌شان، فضای اندوه و تنهایی را تشدید می‌کنند. تغییر رنگ گیاهان در پاییز، نشانه‌ای از فرسایش، پیری و گذار است و شاعر از آن برای نمایش حال درونی خود بهره می‌گیرد.

در مجموع، گیاهان در شعر دو فو بخشی از مناظر طبیعی و حاملان بار عاطفی، سیاسی و وجودی‌اند. این عناصر، همانند رود و ماه در دیگر اشعارش، تبدیل به آینه‌هایی برای بازتاب بحران‌های فردی و اجتماعی می‌شوند.

در دوره فرخی «اگرچه نسبت به شاعران اواخر قرن چهارم و حتی در قیاس با منوچهری از تصویرهای مرکب و تفصیلی کاسته شده‌است» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۶: ۴۸۹)؛ اما نمونه بارز این تصویرسازی‌های زیبا در شعر وی، وصف نارون است و در اشعار فرخی «تشخیص باغ و درختان زنده‌ترین موضوع است.» (همان، ۴۸۹) در شعر فرخی سیستانی، عناصر گیاهی همچون گل، چمن، درخت، نرگس و سرو، ابزاری برای توصیف شکوه طبیعت و نشانه‌هایی از زیبایی، نشاط، شکوفایی و مفاهیم عاشقانه هستند. برخلاف دو فو که طبیعت را اغلب از منظر اندوه، غربت یا تأمل فلسفی می‌نگرد، فرخی طبیعت را در قالبی جشن‌گونه، باشکوه و زنده تصویر می‌کند. در یکی از توصیف‌های تصویری و پرتحرک او از باغ و گل، چنین می‌سراید:

چو سیر گشت سر نرگس غنوده ز خواب گل کبود فرو خفت زیر پرده آب
چو سرخ گل بسر اندر کشید سبز ردا نمود باغ بدان شمع‌های خویش اعجاب

(فرخی سیستانی، ۱۳۳۵: ۱۱)

در این ابیات، شکفتن گل‌ها به‌سان بیداری از خواب تصویر شده و باغ با شمع‌های رنگارنگ

۲. Li shan نام کوهی در منطقه‌ای تاریخی که در گذشته به عنوان محل اقامت سلطنتی و تفریحگاه امپراتوران مورد استفاده قرار می‌گرفت. این کوه دارای مناظر زیبا و موقعیت استراتژیک بود و همچنین با رویدادهای مهم تاریخی و فرهنگی در دوران سلسله‌های پادشاهی پیوند داشت.

خود، جلوه‌ای اعجاب‌انگیز یافته‌است. درختان، گل‌ها و عناصر گیاهی همگی در حال حرکت، زندگی و نمایش‌اند. طبیعت در اینجا نمایشی درخشان از هماهنگی و نظم زیبایی‌شناختی است. در بیتی دیگر، فرخی با ترکیب عناصر طبیعی و انسانی، تصویری از معشوق می‌سازد:

سرو را ماند کآورده گل سوری بار بینی آن سرو که خندان گل سوری بر اوست
مادرش گفت پسر زایم سرو و مه زاد پس مرا این گله و مشغله با مادر اوست
آن رخ چون گل بشکفته و بالار چو سرو خواچه دیده ست همانا که رهش برادر اوست
(همان، ۲۸)

در اینجا، سرو و گل سرخ به‌عنوان اجزای طبیعت نیست؛ بلکه در خدمت تصویرسازی از قامت و چهره معشوق به‌کار می‌روند. درختان و گل‌ها به مفاهیمی انسانی تبدیل می‌شوند و درون استعاره‌ای خانوادگی قرار می‌گیرند. کاربردهای مشابه را در ابیات دیگری نیز می‌توان دید:

گاه چون زرین درخت اندر هوا سر برکشد گه چو اندر سرخ دیبا لعبت بربر شود
گاه روی از پرده زنگارگون بیرون کند گاه زیر طارم زنگارگون اندر شود
(همان، ۴۸)

اینجا، درخت زرین، گل‌های دیبایی و پرده‌های رنگارنگ، همه در خدمت تصویرسازی شاعرانه قرار دارند. طبیعت، حالتی دراماتیک دارد؛ به‌سان بازیگری که گاه ظاهر و گاه پنهان می‌شود. در بیتی دیگر نیز طبیعت بدل به صحنه‌ای برای موسیقی و شادی می‌گردد:

گردد ز چشم دیده‌وران ناپدید اندر میان سبزه به صحرا سوار
وقتی که چون سرود سرایی به باغ یا در چمن چغانه نهی بر کنار
(همان، ۹۹)

در این‌جا، چمن و سبزه زمینه طرب، موسیقی و وصال‌اند. طبیعت همراه و تسهیل‌گر لحظه دلخواه انسانی است.

در مجموع، عناصر گیاهی در شعر فرخی سیستانی بیشتر در راستای زیبایی، زندگی، شکوه معشوق و طراوت لحظه‌های خوش به‌کار می‌روند. گیاهان در این شعرها زنده‌اند، باشکوه‌اند و دارای کیفیتی جشنی و تزئینی هستند که با فضای کلی قصاید مدحی و توصیفی او هماهنگ است.

۳. تفاوت‌های فرهنگی و زیباشناختی در بازنمایی طبیعت

حتی در بستر یک فرهنگ یکسان نیز، نگرش به طبیعت در سبک‌های شعری مختلف متفاوت است؛ چنان‌که سبک خراسانی بیشتر بر وصف عینی و شکوه طبیعت تأکید دارد؛ در حالی که سبک عراقی نگرشی ذهنی‌تر و عاطفی‌تر دارد. در نتیجه، در تطبیق میان دو شاعر از دو سنت فرهنگی متفاوت مانند فرخی و دو فو، توجه به تفاوت‌های سبک‌شناختی، فکری و زیباشناختی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

در ادبیات کلاسیک فارسی و چینی، طبیعت به‌عنوان عنصری زینتی یا پس‌زمینه‌ای تصویری و به‌مثابه ابزاری برای القای معنا، انتقال احساس و بازتاب جهان‌بینی شاعر مورد توجه قرار گرفته‌است. با این حال، نوع نگاه به طبیعت و نحوه بازنمایی آن در آثار شاعران مختلف، تا حد زیادی تابع نظام‌های فرهنگی، زیباشناختی، جغرافیایی و حتی تجربه زیسته آنان است. مقایسه میان اشعار فرخی سیستانی و دو فو نشان می‌دهد که هرچند هر دو شاعر از عناصر طبیعی برای غنای تصویری و عاطفی شعر خود بهره می‌گیرند؛ اما نوع بهره‌گیری، زمینه‌های مفهومی و بار معنایی این عناصر به‌گونه‌ای متفاوت شکل گرفته‌است. این تفاوت‌ها را می‌توان به‌مثابه بازتابی از تفاوت در سنت‌های ادبی، ساختارهای اجتماعی و تلقی‌های فلسفی از طبیعت و جایگاه انسان در جهان تلقی کرد.

۳-۱ بازنمایی متفاوت طبیعت در شعر فرخی سیستانی و دو فو

یکی از برجسته‌ترین تفاوت‌ها در بازنمایی طبیعت میان دو شاعر، تفاوت در نحوه پرداختن به جغرافیای طبیعی، به‌ویژه کوه، رود و دریاست. در شعر دو فو، کوه بخشی از طبیعت و مکانی برای تأمل، انزوا و تعالی روحی‌ست. شاعر از کوه برای تمایز میان پاکی طبیعت و آلودگی اجتماع بهره می‌گیرد و آن را نمادی از معنویت اصیل در برابر فساد اجتماعی معرفی می‌کند. رودخانه نیز در شعر او حضوری پررنگ دارد و نقشی هستی‌شناختی ایفا می‌کند؛ گذر بی‌وقفه آن با

ناپایداری زندگی و اضطراب‌های وجودی شاعر درهم می‌آمیزد؛ در حالی که در شعر فرخی سیستانی، کوه جایگاهی حاشیه‌ای دارد و بیشتر به‌عنوان زمینه‌ای تصویری به‌کار می‌رود. دریا، به‌ویژه در قالب استعاره‌ای برای کرم شاهانه، نقش محوری‌تری در اشعار او دارد. فرخی با بهره‌گیری از تصویر دریا و غواص، ساختاری مدحی و استعاری می‌آفریند که در آن طبیعت در خدمت تمجید قدرت سلطنتی قرار می‌گیرد.

از منظر پدیده‌های جوی نیز، دو شاعر نگرش‌هایی کاملاً متفاوت دارند. دو فو عناصر جوی چون باران، برف و باد را به‌مثابه پدیده‌های طبیعی و نموده‌های ذهنی و نمادهای وضعیت روانی و اجتماعی به کار می‌گیرد. باران و برف در شعر او غالباً بیانگر ابهام، اضطراب، سردی و بلا تکلیفی‌اند. در برابر آن، فرخی این عناصر را نشانه‌هایی از باروری، شکوفایی و همراهی طبیعت با سلطنت یا وصال عاشقانه می‌داند. در اشعار او، باران مژده‌بخش بهار است و باد حامل بوی یار و نوید طراوت است. در نتیجه، عناصر جوی در شعر دو فو حامل بار معنایی سنگین و گاه تراژیک‌اند؛ در حالی که در شعر فرخی، فضایی نشاط‌آور و هماهنگ با جهان شاعرانه را رقم می‌زنند.

در زمینه عناصر آسمانی مانند خورشید، ماه و ستارگان نیز تفاوتی بنیادی مشاهده می‌شود. دو فو با نگاهی هستی‌شناختی، خورشید را نماد گذر زمان و زوال زندگی می‌بیند و ماه را با مفاهیمی چون غربت، جدایی و خاطره زادگاه پیوند می‌زند. در مقابل، فرخی از همین عناصر برای خلق تصویری شکوه‌مند و مدح‌آمیز بهره می‌گیرد. خورشید در شعر او نماد فرّ شاهانه و عظمت سلطنت است و ماه اغلب با چهره معشوق یا زیبایی آسمانی مقایسه می‌شود. استفاده فرخی از اجرام آسمانی در قالب نظام نجومی نیز به بازنمایی ساختاری قدرت مشروع کمک می‌کند؛ ساختاری که در آن عناصر کیهانی در خدمت توجیه نظم سلطنتی قرار دارند.

در نهایت، کاربرد عناصر گیاهی در اشعار این دو شاعر نیز بازتابی از تفاوت در نگرش آنان به طبیعت و جایگاه انسان است. در شعر دو فو، گل‌ها، چمنزارها و سبزه‌ها اغلب نشانه‌هایی از زوال، اندوه یا غربت‌اند. گیاهان در این سنت شعری نماد طراوت نیست؛ بلکه آینه بحران‌های فردی یا اجتماعی‌اند. اما در شعر فرخی، همین عناصر در فضایی جشن گونه و زنده ظاهر می‌شوند. طبیعت در شعر او حامل اندوه نیست؛ بلکه نمایانگر زیبایی، وصال، نشاط و تداوم حیات است. گل‌ها

می شکفند، درختان بلند می شوند، و باغها چون صحنه طرب به نمایش درمی آیند. چنین نگرشی، جلوه‌ای از نگاه زیباشناختی و تغزلی به طبیعت در سنت فارسی را بازتاب می دهد.

۲-۳ تحلیل دلایل تفاوتها

تفاوت در بازنمایی طبیعت میان دو شاعر برجسته سنت‌های ادبی فارسی و چینی، یعنی فرخی سیستانی و دو فو، صرفاً برآمده از سبک فردی یا ذوق شاعرانه ایشان نیست؛ بلکه ریشه در عوامل ژرف تری دارد که در قالب ساختارهای فرهنگی، جغرافیایی، فلسفی و ادبی قابل تحلیل اند. این تفاوتها در نوع انتخاب عناصر طبیعی و نحوه معنابخشی به آنها، کارکرد احساسی و جایگاه آنها در نظام معنایی شعر مشهود است.

نخست، از منظر جغرافیایی، اقلیم محل زندگی دو شاعر نقشی کلیدی در شکل گیری تصویر طبیعت ایفا می کند. ایران، به ویژه نواحی شرقی آن چون سیستان، ناحیه ای خشک و کوهستانی با بارندگی اندک است. طبیعت در چنین فضایی عمدتاً با عناصر آفتاب، باد، دشت و بیابان پیوند دارد؛ بنابراین، در شعر فرخی طبیعت بیشتر در قالب استعاره‌هایی سلطنتی یا شکوه‌مند تجلی می یابد تا بازتاب عینی از مناظر اطراف. در مقابل، «چین اقلیمی متنوع و آبی دارد و رودهای بزرگ و کوههای مه آلود در زندگی روزمره و فرهنگ آن نقشی محوری ایفا می کنند.» (الوین، ۲۰۰۶: ۱۱۷) این تفاوت اقلیمی باعث شده طبیعت در شعر دو فو با بار معنایی متفاوتی ظاهر شود: بارانی، مه آلود، رودخانه‌ای و آمیخته به حس زوال و گذر زمان. به همین دلیل است که فرخی به ندرت از کوه یا رود سخن می گوید، حال آن که در اشعار دو فو این عناصر نقش کلیدی دارند.

دوم، تفاوت در بنیان‌های فلسفی در دو فرهنگ نیز در نگرش شاعران به طبیعت اثرگذار است. «در سنت کنفوسیوسی، دائویی و بودایی، طبیعت صرفاً مایه لذت یا ابزار مدح نیست؛ بلکه مکانی برای مراقبه، تأمل در فناپذیری جهان و بازگشت به خویشتن است. دو فو در چنین بستری، طبیعت را به آینه‌ای از اضطراب‌های درونی، دغدغه‌های سیاسی و ناپایداری‌های اجتماعی بدل می کند.» (اوون، ۱۹۹۶م: ۴۳۸) در مقابل، در شعر فارسی، به ویژه در قرون چهارم و پنجم هجری،

طبیعت در خدمت نمایش شکوه، زیبایی و فره ایزدی پادشاه قرار می‌گیرد. «فرخی که در دربار غزنوی می‌زیست، از طبیعت در جهت تقویت نظم کیهانی سلطنت بهره می‌برد؛ عناصری چون خورشید، دریا، گل، باد و ابر همه به‌گونه‌ای نظام‌مند در خدمت بلاغت مدحی قرار می‌گیرند.» (میسامی، ۱۹۸۷: ۱۵۱)

سوم، از منظر زیباشناختی نیز دو سنت کاملاً متفاوت را می‌توان تشخیص داد. در ادبیات فارسی، زیبایی طبیعت با لحظات سرخوشی، طرب و شکوه همراه است و در بسیاری از موارد به بزم، موسیقی، عطر و رنگ پیوند می‌خورد. این عناصر کمتر برای بازتاب اندوه یا بی‌ثباتی هستی به کار می‌روند؛ اما در سنت شعری چین و به‌ویژه در اشعار دو فو، زیبایی طبیعت اغلب با اندوه، حسرت و تجربه زوال آمیخته‌است. به تعبیر مورک (۲۰۰۰: ۸۹)، این نوع زیبایی‌شناسی، ریشه در سنتی دارد که تقابل ظاهری میان زیبایی و اندوه را حذف کرده و «اندوه زیبا» را به بخشی از تجربه ادبی بدل کرده‌است.

چهارم، تفاوت در تجربه زیسته دو شاعر نیز در رویکرد آن‌ها به طبیعت انعکاس یافته‌است. «دو فو شاعری است که در دوران جنگ داخلی، قحطی و آوارگی می‌زیسته و آثارش در فضایی مملوء از ناامنی و فروپاشی اجتماعی سروده شده‌اند.» (چو، ۱۹۹۲م: ۶۵) طبیعت در شعر او دیگر صحنه جشن و طرب نیست؛ بلکه آینه‌ای برای مشاهده آشوب و فروپاشی است. در مقابل، فرخی در فضایی نسبتاً باثبات و درباری می‌زیسته و با دغدغه‌های ستایش سلطنت و زیبایی درگیر بوده‌است. طبیعی‌ست که در چنین فضای متفاوتی، عناصر طبیعی کاربردها و بارهای معنایی متفاوتی بیابند.

در نهایت، سنت بلاغی و نوع گفتمان شعری نیز در این تفاوت‌ها مؤثر است. سبک مدحی فارسی مبتنی بر اغراق، تشبیه‌های پر زرق و برق و ساختارهای ستایش‌آمیز است؛ در حالی که سبک شعری چینی، به‌ویژه از دوران تانگ به بعد، تمایل بیشتری به ایجاز، سکوت و بیان احساسات پیچیده در قالب طبیعت‌محور دارد. در سنت چینی، طبیعت توصیف نمی‌شود؛ بلکه به‌عنوان سوژه مستقل اندیشه و زیباشناسی مطرح است؛ در حالی که در شعر فارسی غالباً ابزاری برای تصویرسازی شکوه یا تغزل است.

در مجموع، می‌توان گفت تفاوت‌های گفتمانی، اقلیمی، فلسفی، زیباشناختی و بلاغی، در کنار جایگاه اجتماعی و تجربه فردی دو شاعر، باعث شده بازنمایی طبیعت در شعر فرخی سیستانی و دو فو از حیث محتوا و زاویه دید و هدف کاربردی نیز کاملاً متفاوت باشد. این دوگانگی، نمونه‌ای بارز از تأثیر بستر فرهنگی بر جهان‌بینی ادبی شاعران شرقی است.

نتیجه

بازنمایی طبیعت در شعر کلاسیک، فراتر از توصیف مناظر طبیعی، حامل لایه‌های عمیق‌تری از معنا، احساس و نگرش‌های فرهنگی است. در مقایسه تطبیقی میان اشعار فرخی سیستانی و دو فو، آشکار شد که با وجود اشتراک در بهره‌گیری از عناصر طبیعی همچون آسمان، پدیده‌های جوی، جغرافیای طبیعی و پوشش گیاهی، کارکردهای معنایی و زیبایی‌شناختی این عناصر در دو سنت ادبی چین و ایران به شدت متفاوت‌اند. در شعر دو فو، طبیعت اغلب آئینه رنج، بی‌ثباتی، دلتنگی و تأملات فلسفی است؛ عناصری همچون ماه، باران، باد یا چمنزار، به جای شادی و شکوه، حامل اضطراب هستی‌شناسانه و اندوه اجتماعی‌اند. در مقابل، در شعر فرخی، طبیعت بیشتر در خدمت تصویرسازی از قدرت سلطنتی، زیبایی معشوق، و شکوفایی بهار است. عناصر طبیعی در اشعار او سرشار از نور، جنب‌وجوش و هماهنگی با انسان آرمانی‌اند. این تفاوت‌ها صرفاً از ذوق فردی یا سبک شخصی شاعران ناشی نمی‌شود؛ بلکه از زمینه‌های عمیق‌تر فرهنگی، تاریخی و جغرافیایی نشأت می‌گیرند. جغرافیای پرآب و سرسبز چین با اقلیم کوهستانی و خشک ایران، ساختارهای سیاسی و اجتماعی متفاوت و حتی نظام‌های زیبایی‌شناسی ریشه‌دار در هر فرهنگ، بر نحوه ادراک و تصویرگری طبیعت تأثیر گذاشته‌اند. به این ترتیب، مطالعه تطبیقی شعر فرخی سیستانی و دو فو افق‌هایی تازه برای شناخت نحوه بازنمایی طبیعت در دو سنت بزرگ ادبی می‌گشاید و نشان می‌دهد چگونه طبیعت به مثابه آینه‌ای از وضعیت انسان، در بسترهای فرهنگی مختلف به روایت‌های گوناگون بدل می‌شود.

منابع

- منابع فارسی:
- الف) کتاب‌ها
- بهار، محمدتقی (۱۳۵۵)، سبک‌شناسی، تهران، امیرکبیر.
- دبیرسیاقی، محمد (۱۳۳۵)، دیوان حکیم فرخی سیستانی، تهران، سپهر.
- رستگارفسائی، منصور (۱۳۷۲)، انواع شعر فارسی، شیراز، نوید.
- ریپکا، یان و دیگران ترجمه عیسی شهابی (۱۳۸۱)، تاریخ ادبیات ایران (از دوران باستان تا قاجاریه)، چاپ دوم، تهران، علمی و فرهنگی.
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۶۳)، سیری در شعر فارسی، تهران، نوین.
- زرین‌کوب، عبدالحسین و دیگران (۱۳۸۵)، تاریخ ایران از ظهور اسلامی تا آمدن دولت سلجوقیان؛ از فروپاشی دولت سامانیان تا آمدن سلجوقیان، ترجمه حسن انوشه، تهران، امیرکبیر.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۸۶)، زمینه اجتماعی شعر فارسی، تهران، اختران زمانه.
- شوالیه، ژان (۱۳۷۸)، فرهنگ نمادها، ترجمه سودابه فضایی، تهران، جیحون.
- صفا، ذبیح‌الله (۱۳۸۵)، تاریخ ادبیات در ایران، چاپ هفدهم، تهران، فردوس.
- غنیمی‌هلال، محمد (۱۳۷۳)، ادبیات تطبیقی، چاپ اول، تهران، امیرکبیر.
- فرخی سیستانی (۱۳۳۵)، دیوان حکیم فرخی سیستانی، به کوشش دبیرسیاقی، تهران، سپهر.
- مهربان، جواد (۱۳۸۷)، جامعه‌شناسی شعر فارسی، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قوچان.
- وحید، فریدون (۱۳۸۷)، جامعه‌شناسی در ادبیات فارسی، تهران، سمت.
- وزین‌پور، نادر (۱۳۷۴)، مدح، داغ ننگ بر سیمای ادب فارسی، تهران، معین.
- ب) مقالات
- اسلامی، محرم و خالقی، زهرا (۱۳۹۳)، شعر مدحی با تکیه بر شعر فرخی سیستانی، نهمین همایش بین‌المللی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی، صص ۴۰۶-۴۲۳.

- حبیبی، علی اصغر و کیچی، زهرا (۱۳۹۲)، بررسی تطبیقی سیمای طبیعت در شعر ابن رومی و فرخی سیستانی (با تکیه بر طبیعت بی جان)، هشتمین همایش بین‌المللی انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران، صص ۱-۱۷.
- صحرایی، قاسم (۱۳۸۵)، ستایش و توصیف دو جولانگاه فرخی سیستانی در شاعری، مجله زبان و ادبیات فارسی (دانشگاه سیستان و بلوچستان)، شماره ۷، صص ۱۱۱-۱۲۰.
- منابع چینی:
- 陈惇，刘象愚，《比较文学概论》，北京师范大学出版社，2013.
- 陈敦，李肖，肖肖， مقدمه‌ای بر ادبیات تطبیقی، دانشگاه تربیت مدرس پکن، ۲۰۱۳م.
- 徐连达，《唐朝文化史》，复旦大学出版社，2003.
- 肖肖，肖肖， تاریخ فرهنگ دوران تانگ، دانشگاه فودان، ۲۰۰۳م.
- 张高澄，《唐诗与道教文化》，宗教文化出版社，2021.
- 张高澄، شعر تانگ و فرهنگ دائوئیستی، فرهنگ دینی، ۲۰۲۱م.
- 彭定求，《唐诗的社会历史研究》，中华书局，1983.
- 彭定求، پژوهشی تاریخی - اجتماعی در شعر تانگ، ژونگ‌هوا، ۱۹۸۳م.
- 浦江清，《杜甫诗歌选注》，人民文学出版社，1986.
- 浦江清، گزیده و شرح اشعار دو فو، ادبیات خلق، ۱۹۸۶م.
- 唐波，《杜甫传》，中华书局，2007.
- 唐波، زندگی‌نامه دو فو، ژونگ‌هوا، ۲۰۰۷م.
- 李浩，《杜甫私记》，北京大学出版社，2023.
- 李浩، یادداشت‌های خصوصی دو فو، دانشگاه پکن، ۲۰۲۳م.
- 李长之，《唐代诗歌的语言艺术》，人民文学出版社，1998.

- لی چانگ‌جی، هنر زبانی شعر دوره تانگ، ادبیات خلق، ۱۹۹۸م.
- 荣新江, 《唐代宗教信仰与社会》, 上海辞书出版社, 2003.
- رونگ شین‌جیانگ، باورها و ادیان در جامعه دوره تانگ، واژه‌نامه شانگهای، ۲۰۰۳م.
- منابع انگلیسی:
- Chou, E. (1995). *Reconsidering Tu Fu: Literary Greatness and Cultural Context*. Cambridge University.
- Egan, R. M. (1990). *The problem of beauty: Aesthetic thought and pursuits in Northern Song Dynasty China*. Harvard University Asia Center.
- Elvin, M. (2004). *The retreat of the elephants: An environmental history of China*. Yale University.
- Hsu, C. -y. (2012). *China: A new cultural history*. Columbia University.
- Meisami, H. S. (1987). *Medieval Persian court poetry*. Princeton University.
- Owen, S. (2016). *The poetry of Du Fu (Vols. 1-6)*. De Gruyter.